

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 347.921.6

В.В. Волік,
кандидат юридичних наук

СУДОВІ ПЛАТЕЖІ ТА ДОСТУПНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті розглянуто питання про доступність цивільного судочинства з точки зору сплати судових зборів. Проаналізовано платежі, що стягуються у разі звернення до суду із цивільними позовами, – судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу. Внесено пропозиції щодо відміни витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу для гарантування доступності цивільного судочинства.

Ключові слова: доступність цивільного судочинства, судовий збір, державне мито, витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

В статье рассматривается вопрос о доступности гражданского судопроизводства с точки зрения уплаты судебных сборов. Анализируются платежи, которые взимаются при обращении в суд с гражданскими исками, – судебный сбор и расходы на информационно-техническое обеспечение судебного процесса. Предлагается отменить расходы на информационно-техническое обеспечение судебного процесса для гарантии доступности гражданского судопроизводства.

Ключевые слова: доступность гражданского судопроизводства, судебный сбор, государственная пошлина, расходы на информационно-техническое обеспечение судебного процесса.

The author considers a question of civil legal proceedings availability from the point of view of payment for judicial gathering. Payments which are levied at a reference to the court with civil suits are analyzed (judicial gathering and expenses on information-technical maintenance of litigation). It is offered to cancel expenses on information-technical maintenance of litigation for the availability maintenance to civil legal proceedings.

Keywords: availability to civil legal proceedings, judicial gathering, State Tax, expenses on information-technical maintenance of litigation.

Ознакою правової держави, якою прагне стати Україна на сучасному етапі, є розв'язання будь-яких суперечок, конфліктів, що виникають між членами суспільства, у суді. Переважна частина вимог зацікавлених осіб впливає зі спорів про суб'єктивне право чи охоронюваний законом інтерес, які виникають із цивільних, житлових, сімейних або трудових правовідносин, тому найбільша кількість справ розглядається за правилами цивільного судочинства. Проте громадяни України, порівняно з громадянами інших країн (наприклад, Євросоюзу), рідше звертаються до суду (хоча їхні права та законні інтереси порушуються набагато частіше!). Можна стверджувати, що громадяни України звертаються до суду лише у разі гострої потреби. Серед чинників, що впливають на доступ до цивільного судочинства, не останнє місце посідає економічний, який полягає у необхідності сплачувати судові збори у разі звернення до суду. Ще з XIII ст. вчені дискутували із цього приводу, і головну тезу цих дискусій можна сформулювати в одному питанні: чи перешкоджає існування судових зборів доступу до правосуддя? Правознавців, що шукали відповідь на це питання, можна умовно розділити на дві групи. Прихильники сплати судових зборів, серед яких: М.Х. Вафін,

Г.Л. Осокіна, К.І. Комісаров, В.М. Семенова та ін., наполягали, що сторони, які звертаються до суду, повинні нести витрати на забезпечення судового процесу [1, с. 76; 2, с. 28; 3, с. 122], а антагоністи сплати судових зборів, зокрема: І.Є. Марочкін, Ю.В. Білоусов, Н.С. Сакари тощо, обстоювали думку, що правосуддя – це основна функція держави, тому воно повинно здійснюватися безкоштовно [4, с. 13; 5, с. 66–71; 6, с. 63–67]. Суперечку між ними остаточно так і не було вирішено.

На початку ХХІ ст. питання щодо сплати судових зборів втратило свою гостроту. Не останню роль у цьому відіграла політика радянської держави, яку Україна отримала у спадок, спрямована на розумне співвідношення розміру судових платежів, що встановлюються за звернення до судових установ, та спроможності населення їх сплатити, яку пропонували у своїх працях О.М. Шокуєва, І.О. Приходько, О.М. Хамізова та інші [7, с. 88; 8, с. 126; 9, с. 66; 10, с. 19].

Проте останнім часом з'явилося чимало публікацій, які залякують читача заголовками на кшталт “Правосуддя лише для багатих”, “Вбите правосуддя”, “Кабмін зачинив двері в суд для бідних” тощо [11, с. 1; 12, с. 8; 13, с. 4]. Тобто питання доступу до судочинства з економічної точки зору знов набуло актуальності.

Для вироблення власної позиції щодо співвідношення доступності цивільного судочинства і судових зборів, які сплачують у разі звернення до суду в порядку цивільного судочинства, необхідно дослідити види таких платежів та визначити шляхи реформування законодавства у цьому напрямі.

Ст. 81 Цивільного процесуального кодексу передбачає, що у разі подання позовної заяви необхідно сплатити судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу [15].

Аналіз сучасного законодавства дозволяє зробити такий висновок: судового збору як податкового платежу не існує, оскільки дотепер не розроблено закон, спрямований на визначення поняття й основних елементів цього збору. Замість нього стягується державне мито – відповідно до п. 5 Розділу XI Прикінцевих та перехідних положень Цивільного процесуального кодексу України [15], де зазначено, що доки не ухвалено закон, який би визначив поняття та елементи правового механізму судового збору, у разі звернення до суду сплачується державне мито в порядку і розмірах, установлених Декретом Кабінету Міністрів “Про державне мито” від 21 січня 1993 р. № 7-93 [16]. Не будемо детально зупинятися на недоліках державного мита (ми говорили про це у своїх попередніх роботах [17, с. 187]), нагадаємо лише, що метою державного мита, яке сплачується у разі звернення до суду, є часткове відшкодування учасниками судового процесу витрат на утримання судової системи.

Проте судовий збір (державне мито – доки не буде ухвалений відповідний закон) не є єдиним платежом, який сплачується у разі звернення до суду в порядку цивільного судочинства.

У 2001 р. у цивільному судочинстві вперше з'явився такий вид платежу, як витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу. Поява цього платежу має загадковий характер. Так, незважаючи на загальнообов'язковий характер (без його сплати суд відмовляє у розгляді позовної заяви), цей платіж Законом України “Про систему оподаткування” не передбачався [18]. Можна сказати, що витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу були скальковані з господарського судочинства – 21 червня 2001 р. Законом України “Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України” за № 2539-III було доповнено означений кодекс новою статтею – 47-1, відповідно до якої у разі звернення до арбітражного суду позивачі повинні були сплачувати нові судові платежі – витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу [19]. Законодавець жодним чином не пояснював установлення цього платежу, оскільки це було явно незаконним. Кошти, що надходили від витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу, акумулювалися на державному підприємстві “Судовий інформаційний центр”, яке у 1999 р. виграло конкурс і було призначено виконавцем робіт зі створення єдиної комп'ютерної мережі арбітражних судів на виконання Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної комп'ютерної мережі арбітражних судів” від 19 квітня 1999 р. № 610 [20]. Розпорядженням Президента України “Про заходи із забезпечен-

ня належних умов діяльності судів” від 11 грудня 2002 р. № 395/2002-рп [21] була передбачена зміна організаційної форми держпідприємства “Судовий інформаційний центр” в акціонерне товариство. І лише 22 грудня 2006 р. було видане розпорядження Кабінету Міністрів України “Про передання державного підприємства “Судовий інформаційний центр” у сферу управління Державної судової адміністрації” № 636-р [22], яким, відповідно до спільного Наказу Вищого господарського суду України та Державної судової адміністрації України від 15 січня 2007 р. за № 1/2 “Про передання-прийомку державного підприємства “Судовий інформаційний центр”” [23], “Судовий інформаційний центр” було віднесено до сфери управління Державної судової адміністрації України.

Отже, упродовж майже 6 років загальнообов’язкові платежі – витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу, які стягувалися у цивільному та господарському судочинстві, надходили на рахунок підприємства! Періодично порушувалося питання щодо незаконності цього платежу, проте воно залишалося без відповіді [5, с. 71]. Доки ставка цього платежу залишалася невеликою, позивачі його покійно сплачували.

Ситуація змінилася після ухвалення *Постанови Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до розмірів витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов’язаних з розглядом цивільних та господарських справ”* від 14 квітня 2009 р. № 361 [24], яка суттєво збільшила розміри ставок цих платежів. Це спричинило хвилю бурхливого протесту як серед населення, так і серед правознавців [25, с. 178] і, як наслідок, ухвалення *Постанови Кабінету Міністрів України “Про скасування Постанови Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2009 року № 361”* від 8 липня 2009 р. № 693 [26]. Отже, можна зробити висновок, що витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу як вид платежу відрізняються недосконалістю і потребують суттєвого реформування.

Раніше ми пропонували витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу перейменувати на судовий інформаційно-технічний збір, закріпити його як загальнообов’язковий збір у Законі України “Про систему оподаткування” і визначити поняття та елементи його правового механізму у спеціальному законі – “Про судові платежі” [14, с. 129]. Проте на сьогодні наша думка з цього приводу змінилася. Обґрунтуємо це. Так, мета стягнення витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу – утримання системи судочинства, розроблення єдиної електронної мережі доступу до судових рішень тощо [27, с. 6]. Проте така ж мета і у державного мита, що стягується у разі звернення до суду (з часом – судового збору). Тобто для досягнення однієї мети стягуються два платежі, а платники судових платежів фактично підпадають під подвійне обкладення. Таким чином, установа витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу в цивільному судочинстві є незаконним. Цей платіж має бути скасований, а не закріплений законом.

До того ж не можна сказати, що розмір ставок витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу є незначним. Так, за подання позову з розгляду майнового характеру необхідно сплатити 120 грн, позову із сімейних правовідносин – 120 грн, позову немайнового характеру про захист честі, гідності та ділової репутації – 75 грн тощо. На нашу думку, розмір цього платежу не відповідає принципу розумного співвідношення розміру судових платежів, що встановлюються за звернення до судових установ, та спроможності населення їх сплатити, і перешкоджає зверненню до судових установ із цивільними позовами. Тобто встановлення судових платежів є обтяжливим у цивільному судочинстві [14, с. 126].

Отже, для забезпечення доступності цивільного судочинства та уніфікації законодавства, яке врегульовує платежі, пов’язані зі зверненням до цивільного судочинства, необхідно:

- 1) якнайшвидше ухвалити Закон “Про судовий збір”, в якому визначити поняття, основні та додаткові елементи цього платежу;
- 2) скасувати витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу як вид платежів, які необхідно сплатити у разі звернення до цивільного судочинства;

3) внести відповідні зміни до Цивільного процесуального кодексу України та Декрету Кабінету Міністрів “Про державне мито”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вафин М.Х.* Судебные расходы по гражданским делам [Текст]: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М.Х. Вафин. – М., 1984. – 197 с.
2. *Осокина Г.Л.* Гражданский процесс : общая часть / Г.Л. Осокина. – М. : Юристъ, 2003. – 298 с.
3. *Комиссаров К.И.* Советский гражданский процесс / К.И. Комиссаров, В.Н. Семенов. – М. : Юридическая литература, 1988. – 432 с.
4. *Марочкін І.Є.* Доступність до правосуддя та гарантії його реалізації / І.Є. Марочкін // Судова реформа в Україні : проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2002 р. : тези докл. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 319.
5. *Білоусов Ю.В.* Судові витрати як складова доступності правосуддя / Ю.В. Білоусов // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 66–71.
6. *Сакари Н.С.* Належна судова процедура як елемент доступності правосуддя / Н.С. Сакари // Юридична Україна. – 2004. – № 3. – С. 63–67.
7. *Шокуева Е.М.* Институт судебных расходов в российском гражданском судопроизводстве [Текст]: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Е.М. Шокуева. – Саратов, 2005. – 174 с.
8. *Приходько И.А.* Доступность правосудия в арбитражном и гражданском процессе : основные проблемы [Текст] : дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.15 / И.А. Приходько. – М., 2005. – 408 с.
9. *Хамизова Е.М.* Сравнительный анализ положений о судебных расходах по Арбитражному процессуальному кодексу Российской Федерации 1995 и 2002 годов / Е.М. Хамизова // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2004. – № 2. – С. 64–79.
10. *Столяров А.Г.* Судебные расходы как элемент состава гражданской процессуальной ответственности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / А.Г. Столяров. – СПб., 2004. – 24 с.
11. *Мартинюк А.* Кабмін зачинив двері в суд для бідних? / А. Мартинюк // Права людини. – 2009. – 25 травня. – С. 1.
12. *Святогор А.* Убитое правосудие: Украина за гранью беспредела / А. Святогор // Украинская правда. – 2009. – 25 травня. – С. 8.
13. *Яцків Т.* Збільшення “податку на правосуддя” – підвищення якості судових послуг чи перешкода у доступі до правосуддя? / Т. Яцків // Опора. – 2009. – 13 липня. – С. 4–6.
14. *Волік В.В.* Правове регулювання платежів, пов'язаних зі справами правосуддя [Текст] : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / В.В. Волік. – К., 2009. – 214 с.
15. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
16. Про державне мито: Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.93 № 7-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 113.
17. *Вишнівецька В.О.* Правове регулювання державного мита [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / В.О. Вишнівецька. – Ірпінь, 2005. – 212 с.
18. Про систему оподаткування : Закон України від 18 лютого 1997 р. № 77/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 16. – Ст. 4.
19. Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2539-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 36. – Ст. 188.
20. Про створення єдиної комп'ютерної мережі арбітражних судів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1999 р. № 610 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=610-99-%EF>.
21. Про заходи з забезпечення належних умов діяльності судів : Розпорядження Президента України від 11 грудня 2002 р. № 395/2002-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=395%2F2002-%F0%EF>.
22. Про передавання державного підприємства “Судовий інформаційний центр” у сферу управління Державної судової адміністрації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2006 р. № 636-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1077.1439.0>.
23. Про передавання-прийомку державного підприємства “Судовий інформаційний центр” : Наказ Вищого господарського суду України та Державної судової адміністрації України від 15 січня 2007 р. № 1/2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>
24. Про внесення змін до розмірів витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2009 р. № 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=361-2009-%EF>
25. *Зейкан Я.П.* Перешкоди правосуддю, або хто попереджений – той озброєний : [практ. посіб.] / Я.П. Зейкан. – К. : Юридична практика, 2009. – 256 с.
26. Про скасування Постанови Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2009 року № 361 : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 р. № 693 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=693-2009-%EF>.
27. *Коваленко Д.* Гласность из-за технического фиксирования / Д. Коваленко // Закон и бизнес. – 2007. – № 15 (794). – С. 6.

Отримано 20.04.2011

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO!

Нехай благо народу буде найвищим законом!

Цицерон

НАУКА І ПРАВООХОРОНА № 2(12), 2011

Засновано 2007 року

Видається 4 рази на рік

(лист Міністерства
юстиції України
від 02.06.2009 р.
№7446-0-33-09-32)

**Постановою президії
ВАК України**

від 27 травня 2009 р.
№ 1-05/2 журнал "Наука
і правоохорона" включено
до Переліку № 1
наукових фахових видань
України з юридичних наук

**Зареєстровано
Міністерством
юстиції України**

Свідectво про державну
реєстрацію друкованого
засобу масової
інформації: серія КВ
№ 13082-1966Р
від 21.08.2007 р.

Рекомендовано

до друку Вченою радою
Державного науково-
дослідного інституту
МВС України
(протокол
від 29.06.2011 р. № 3)

Адреса

01011, м. Київ
пров. Кутузова, 4а
тел. 280-01-84
електронна адреса:
dndi@mvs.gov.ua

Наукова рада:

д.ю.н. В.Г. ГОНЧАРЕНКО (голова Наукової ради),
д.е.н. В.М. ГЕСЦЬ, д.ю.н. Ю.М. ГРОШЕВИЙ,
д.ю.н. О.Л. КОПИЛЕНКО, д.ю.н. В.Т. НОР,
к.ю.н. В.В. ОНОПЕНКО, д.ю.н. М.І. ПАНОВ,
д.ю.н. Т.О. ПРОЦЕНКО, д.ю.н. А.О. СЕЛІВАНОВ,
д.ю.н. Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО

Редакційна колегія:

Головний редактор

доктор юридичних наук М.Г. ВЕРБЕНСЬКИЙ

Заступник головного редактора

доктор юридичних наук А.А. МУЗИКА

Відповідальний секретар

кандидат економічних наук С.Н. БАЛІНА

д.ю.н. Ю.В. БАУЛІН,	д.ю.н. Є.Л. СТРЕЛЬЦОВ,
д.ю.н. К.І. БЕЛЯКОВ,	д.ю.н. В.П. ТИХИЙ,
д.ю.н. В.Т. БІЛОУС,	д.ю.н. В.М. ТРУБНИКОВ,
д.ю.н. В.І. БОРИСОВ,	д.ю.н. В.О. ТУЛЯКОВ,
д.ю.н. І.П. ГОЛОСНІЧЕНКО,	д.ю.н. М.І. ХАВРОНЮК,
д.ю.н. В.К. ГРИЦУК,	д.н.д.у. В.О. ШАМРАЙ,
д.ю.н. С.М. ГУСАРОВ,	д.ю.н. М.Є. ШУМИЛО,
д.ю.н. О.Ф. ДОЛЖЕНКОВ,	д.ю.н. О.Н. ЯРМИШ,
д.ю.н. В.С. ЗЕЛЕНЕЦЬКИЙ,	к.ю.н. П.П. АНДРУШКО,
д.ю.н. А.В. ІЩЕНКО,	к.ю.н. О.М. БУХАНЕВИЧ,
д.ю.н. О.М. КОСТЕНКО,	к.ю.н. М.М. КЛЮЄВ,
д.ю.н. О.М. ЛИТВАК,	к.ю.н. М.Є. КОРОТКЕВИЧ,
д.е.н. С.Г. МІЩЕНКО,	к.ю.н. В.О. КРИВОЛАПЧУК,
д.ю.н. В.О. НАВРОЦЬКИЙ,	к.ю.н. В.М. КУЦ,
д.е.н. С.В. ОНИШКО,	к.ю.н. І.В. ОПРИШКО,
д.ю.н. В.Г. ПИЛИПЧУК,	к.ю.н. С.Д. ШАПЧЕНКО,
д.ю.н. М.В. РУДЕНКО,	к.ю.н. В.М. ЮРЧЕНКО

Засновник і видавець

Державний науково-дослідний інститут
МВС України

Київ 2011

І.М. Шопіна. Поняття та особливості адміністративно-правового регулювання управління органами внутрішніх справ	116
А.В. Петрашкін. Проблеми реалізації адміністративно-правових функцій та принципів розвитку громадянського суспільства в Україні	121
І.В. Бойко. Основні принципи діяльності дільничного інспектора міліції	128
О.В. Артеменко, Н.М. Нестеренко. Органи внутрішніх справ України в системі природоохоронної діяльності держави	136
Н.В. Дараганова. Особливості адміністративно-правового статусу екіпажу повітряного судна України	142
Д.О. Беззубов. Адміністративно-казуальні заходи забезпечення безпеки в адміністративному праві України	148
О.О. Шевчук, Л.В. Герасименко. Державна політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки	153
А.М. Грищук. Сутність адміністративної відповідальності щодо забезпечення адміністративно-правової охорони сім'ї, дітей та молоді	158
А.Є. Лавринець. Поняття, ознаки та особливості прикордонного контролю України	163
В.В. Неволя. Основні підходи до розуміння поняття “публічна адміністрація”	167
О.Г. Стрельченко. Природа надання адміністративних послуг	171

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ

О.А. Музика-Стефанчук. Приватний і публічний інтерес у фінансовому та бюджетному праві	177
М.О. Просолов. Система органів фінансового контролю, що здійснюють перевірки у сфері підприємницької діяльності	182

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

В.В. Волік. Судові платежі та доступність цивільного судочинства	189
Н.О. Серьогіна. Взаємодія державної служби зайнятості України з іншими державними органами і громадськими організаціями у сфері зайнятості населення	193

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

К.О. Закоморна. Основні підходи до розуміння категорії “конституційний розвиток” у науці конституційного права	199
І.І. Мотиль. Сприяння розвитку культури та виховання як функція держави	205
О.А. Грабильнікова. Виборці в системі безпосередньої демократії	211

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О.М. Морозов, О.І. Фармагей. Психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ України: види, форми та методи	216
В.О. Рядінська. Шляхи удосконалення вітчизняної системи підготовки кадрів для правоохоронних структур: зарубіжний досвід	222